

TEMRAN KÖYÜ CAMİİ, ÇEŞME KİTÂBESİ İLE MEZAR TAŞLARI

Ömer TOKUŞ*

Özet

Temran/Bağlarpınar Köyü, Muhammed Bey'in 1296 (1782) yılında Kığı livasına atanmasından sonra liva merkezi olmuştur. Bu tarihten itibaren Temran/Bağlarpınar Köyüne yerleşen Muhammed Bey burada bir camii ve konak inşa ettirmiştir. Kitâbesinden 1219 (1804) senesinde inşa edildiği anlaşılan camiinin etrafında Muhammed Bey'in ailesine mensup kişilerin mezarları bulunmaktadır. Camiinin haziresinde Muhammed Bey'in oğlu Feyzullah Bey, kızı Esmâ Hanım ve eşi Pakize (Emine) Hanım'a ait mezarların bulunduğu görülmektedir. Haziredeki mezar taşlarının üzerinde servi ağacı, mührü süleymani, bitki ve geometrik motiflerin yanı sıra önemli sayıda şiirler de yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Temran/Bağlarpınar, Muhammed Bey, Kığı, Mezar taşları

TEMRAN VILLAGE MOSQUE, FOUNTAIN INSCRIPTION WITH GRAVE STONES**Abstract**

Temran/Bağlarpınar village became the center of liva after Mohammed Bey's designation to Kighı liva in 1296 (1782). Muhammed Bey has settled in Temran/Bağlarpınar village where he build a residence and a mosque, since 1296. In his inscription, there are graves belonging to the persons from the family of Muhammed Bey around the mosque were apparently built in the year 1219 (1804). It is seen in the graveyard of the Mosque Hazira that there are tombs belongs to Muhammad Bey's son Feyzullah Bey, his daughter Esmâ Hanım and his wife Pakize (Emine) Hanım. On the tombstones of the Hazira tombs, cypress trees, the seal of Solomon, plant and geometric motifs, as well as a significant number of poems are also located.

Keywords: Temran/Bağlarpınar, Muhammed Bey, Kighı, Tombstones

Giriş

Mezârlık Arapça “ziyaret mekânı” anlamına gelen “mezar” kelimesinden türemiştir. Arapça'da “ölünün gömüldüğü yer” manasındaki “kabir (kabr)” ve “medfen” yerine Farsça ve Türkçe'de “mezar” kelimesi umumiyetle tercih edilmiştir. Bu şekilde adlandırılmasının kabirlerin ziyaret edilmesi ile ilgili ayet ve hadislerin tesirinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Mezârlık kelimesinin eşanlamlısı olarak Arapça'da “makber/makbere (kabirlerin bulunduğu yer)”, “cebbân/cebbâne (sahra)” ve Farsça'da “mezârât”, “kabristân”, “gûristân” gibi adlar kullanılmaktadır. Önemli şahısların medfûn olduğu yere

* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

“*rauza*”, “*meşhed*”, “*kubbe*”, “*türbe*” ve “*kümbet*”; cami, tekke ve türbe gibi yapıların bitişiğindeki mezârlıklara ise “*etrafi çit veya taştan örülü mekan*” anlamına gelen “*hazîre*” denilmektedir¹.

Mezarların baş ve ayak ucuna İslâm'ın ilk dönemlerinden beri devam eden bir geleneğin sonucu olarak şahide veya mezar taşı olarak adlandırılan taşlar dikilmektedir². Mezarlıkların şehirlerin veya yerleşim yerlerinin dışında, dağ yamaçlarında ve eteklerinde yer aldıkları görülmektedir. Bunların yanı sıra şehir merkezlerinde bazı camii veya mescidler ile tekke, türbe gibi yapıların bitişiğinde de küçük mezarlıklar yer almaktadır³. Mezar taşları mimarî açıdan olduğu gibi biyografik çalışmalar için de önemli kaynak olarak kabul edilmektedir.

Mezar taşlarının şekillerinde zamana bağlı olarak farklılıklar olduğu izlenmektedir. Nitekim XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar şahidelerin tepelerinde kullanılan başlıklar sade sarıklardan ibaret iken daha sonra baş ucu taşlarının, ölünün meslek grubunu veya bağlı bulunduğu tarikatı göstermeye başladığı görülmektedir. Ayrıca gül, taç, sarık, fes veya kavuk gibi şekil veya semboller mezardaki şahsiyetin cinsiyeti, mesleği, ait olduğu zümreyi, tarikatı gibi unvanları temsil etmektedir⁴. Kadın mezar taşlarında çiçek demeti veya sepetleri ile meyve tabakları, gül başta olmak üzere lale, karanfil ve sümbül gibi çiçeklerle servi, asma, sarılmış servi ve hurma ağacı ile nar ve incir gibi meyve ağaçları motifleri de kullanılmıştır⁵.

Taşların üzerinde Allah'ın bakiliği, insanın faniliği, ölümü gösteren ifadelerin yanı sıra şiir, dua ve darb-ı meseller de nakşedilmiştir. Şahidelerin ilk satırlarında umumiyetle “*hû, hüve'l-bâkî, hüve'l-hayyü'l-bâkî, hüve'l-hal-lâku'l-bâkî*” ibareler kullanılmıştır. Şahidede Allah'ın bakiliğini ifaden eden satırlardan sonra ölen şahsın adının yanı sıra, görev, meslek, sosyal statü, unvan ve lakaplarına yer verilmektedir. Son satırdan önce ölenin ruhuna fatiha okunması dilenir, son bölümde ise şahsın ölüm tarihi ile ilgili bir fasıl yer almaktadır⁶.

1. Temran Camii ve Çeşme Kitâbesi İle Mezar Taşları

Temrân günümüzde Adaklı'ya bağlı olan Bağlıarpınar köyü olarak bilinmektedir. Köyde bulunan camii ve camii bahçesindeki mezarlığa bakıldığın-

- 1 Nebi Bozkurt, “Mezarlık”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, s. 519; Mezarlık ve mezar taşları hakkındaki ayrıca bkz. Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Ankara 1972; Abdusselam Uluçam, *Eski Erciş-Çelebibaşı Mezarlığı ve Mezartaşları*, Ankara 2000; Kadir Pektaş, *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Ankara 2001.
- 2 Bozkurt, “Mezarlık”, *DİA*, XXIX, s. 519.
- 3 Bozkurt, “Mezarlık”, *DİA*, XXIX, s. 520.
- 4 Bozkurt, “Mezarlık”, *DİA*, XXIX, s. 520.
- 5 Bozkurt, “Mezarlık”, *DİA*, XXIX, s. 521.
- 6 Bozkurt, “Mezarlık”, *DİA*, XXIX, s. 521.

da köyün Osmanlı Devleti döneminde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bugüne kadar araştırmacılar tarafından ihmal edilen camii ve çevresinde bulunan mezar taşları farklı özellikleri ile dikkatleri celp etmektedirler. Mezar taşlarının şahide ve ayak ucu taşlarında çeşitli işaretlerin yanı sıra sanduka tarzında imal edilen mezar taşlarının yan taraflarında önemli şiirler de bulunmaktadır.

Bu araştırmanın konusunu teşkil eden Temran köyünde bulunan camii kitâbesi ve haziresinde bulunan mezar taşlarının Yazıcılar ailesine ait oldukları bilinmektedir. Muhtemelen 1296 (1782) tarihinde Kiğı livası beyi olarak tayin edilen Muhammed Bey'in ailesine mensup olanlar bu mezarlığa defnedilmiştir. Muhammed Bey'in oğlu Feyzullah Bey (öl.1228/1813), Ahmet Bey'in kızı Güllü Hanım (öl. 1230/1814-1815), Muhammed Bey'in kızı Esmâ (öl.1273/1856-1857) ve hanımı Pakize (Emine) Hanım (öl.1218/1803-1804) bu mezarlıkta medfûn bulunmaktadır⁷. Muhammed Bey 1818 yılında sürgüne gönderilmiş ve 3 Ekim 1820 yılında ikinci defa Kiğı Beyliğine tayin edilmiştir. Temran'a (Bağlarpınarı) yerleştikten sonra burada surlarla çevrili bir konak ve camii yaptırmıştır⁸. Bahse konu olan camii Muhammed Bey'in ilk tayini esnasında inşa edildiği yapı kitâbesinden anlaşılmaktadır. Yiğitbaş⁹ tarafından Mehmed Bey olarak isimlendirilmesine rağmen, camii kitâbesi ve mezar taşlarındaki isim üzerinde kullanılan şeddeye bakılırsa doğrusunun Muhammed olduğu ve muhtemelen halk arasında Mehmed şeklinde kullanıldığı düşünülmektedir.

1.1.Camii Kitâbesi

Muhammed Bey'in Kiğı'ya ilk tayin edildiği yıllarda kitâbesinden de anlaşılacağı gibi 1219 (1804) tarihinde bir camii inşa ettirilmiştir¹⁰.

Hâne-i ma'bed müfferreh hizâ
 Dileriz kîm makbûl-u dergâh ola
 Rahmetin deryası bi-hadd katresi
 Bânisi Muhammed'e ihsân ola
 Söyle Hâfız târîhin roşen-i ayân
 O cehennemden necâti mucib-i cennet ola
 Sene 1219 (1804)

7 M. Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, İstanbul 1950, s. 59; Yaşar Baş, "Kiğı Livası Beyi Mehmed Bey", *III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Aralık 2010)*, Bingöl Üniversitesi Yayınları Ankara 2013, s. 397-398.

8 Baş, *a.g.m.*, s. 394; M. Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, İstanbul 1950, s. 60.

9 Yiğitbaş, *a.g.e.*, s. 57.

10 Yiğitbaş, *a.g.e.*, s. 60.

Muhammed Bey'in azledilmesinden sonra yerine Sadık Bey, sonra Feyzullah Bey onun da uygun olmayan davranışlarından dolayı valilikten alınmasıyla Muhammed Bey'in hasmı ve hemşehrisi İbrahim Bey Kiğı idareciliğine getirilmiştir¹¹. Muhammed Bey'in sürgün edilmesinden sonra yerine vali tayin edilen İbrahim Bey, Muhammed Bey'e ait saray ve malları gasp etmiştir. Ancak Muhammed Bey 1819 senesinde sürgünden dönünce yeniden Kiğı beyliğine tayin edilmiştir¹². İkinci kez atandığı liva beyliği esnasında eski alışkanlıklarını devam ettirmiş ve bundan dolayı 1238 (1822) senesinde idam edilmiştir¹³. Rivâyetlere göre, Kiğı'ya döndükten sonra eski amcazadelerinden hasımları olan İbrahim Bey'in oğlu İsmail Bey, İsmail Bey'in oğlu İbrahim Bey, Eyüb Bey ve Eyüb Bey'in oğlu Hasan Bey'i Temran'a davet ederek üç gün ağırlamış ve akabinde de onları öldürterek inşa ettirdiği camiinin yanında bulunan mezarlığa defnetmiştir¹⁴.

Muhammed Bey'in idamından sonra onun yerine yine aynı adı taşıyan Küçük Muhammed Bey tayin edilmiştir. Yaşı küçük olduğundan görevi kabul etmeyen Muhammed Bey'in yerine Hösnük'te bulunan Hasan Bey oğullarından İbrahim Beyzade Ahmed Bey halkın isteği ile Kiğı Bey'i tayin edilmiştir¹⁵. Bu atamadan sonra camiinin ön tarafında bulunan ve şu an üzerindeki yazıların okunamadığı 1240 (1824) tarihli çeşmeyi inşa ettirmiştir.

1.2.Çeşme Kitâbesi

Küçük Muhammed Bey'den sonra Hösnük Beylerinden Ahmed'in Kiğı'ya atanmasından sonra camii önünde bir çeşme inşa edilmiştir. Günümüze ulaşan fakat okunamayan çeşmenin üzerindeki 1240 (1824) tarihli kitâbe Yiğitbaş tarafından okunarak ilim dünyasına kazandırılmıştır¹⁶.

Daima dilde zıkr olsun ism-i hâdi
Hakk Teala iki alemde Ahmed kuluna vere murâdı
Cihan baki değil, olmaz zamana ber-karâr
Fırsatı fevt eyleye el vermiş iken rûzigâr
Sâhibü'l-Hayrât Ahmed Bey bin İbrahim Bey
1240 (1824)

Ahmed Bey 1242 (1826-1827) yılında vazifesini layıkıyla ifa edemediği ve halka baskılar yaptığından dolayı azledilmiş yerine de Küçük Muhammed olarak bilinen Mahmud Beyzade Muhammed Bey tayin edilmiştir. Nitekim 1245 (1829) tarihinde Kiğı yeniden Ahmed Bey'e verilmiştir. Küçük Muham-

11 Baş, *a.g.m.*, s. 395.

12 Baş, *a.g.m.*, s. 396.

13 Baş, *a.g.m.*, s. 397.

14 Yiğitbaş, *a.g.e.*, s. 64.

15 Baş, *a.g.m.*, s. 398.

16 Yiğitbaş, *a.g.e.*, s. 60.

med Bey, Eyüb Bey'in oğlu Mahmud Bey'in oğludur. Büyük Muhammed Bey'in kızı Esmâ Hanım ile evlenmiştir. 1293 (1876) Osmanlı-Rus harbine katılmış ve daha sonra Harput valiliğine getirilmiş vefatına kadar da burada kalmıştır. İsmail ve Hasan adlı iki çocuğu olmuştur. Küçük Muhammed Bey'in 1249 (1833) ve 1268 (1851-1852) senelerinde Kiğı Beyliğini ifa etmekte olduğu anlaşılmaktadır¹⁷.

2.1. Temran Mezar Taşlarının Özellikleri

2.1.1. Geometrik Motifler

Nokta, çizgi ve yaylardan meydana gelen kavramlar topluluğuna dayanan geometrik süsleme belirli eksenlerde, belirli ilkelerin uygulanması ile düzenlenmiştir¹⁸. Çarkifelek motifleri, geometrik daireler, mührü Süleymanî ve tasvir edilen güneş motifleri gibi hususlar geometrik motifleri oluşturmaktadır¹⁹. Temran mezar taşlarında geometrik motifler umumiyetle daire, çarkifelek ve mührü Süleymanî şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Birinin tepesi diğerinin tabanına geçirilmiş iki eşkenar üçgenden meydana gelen bu sembol Müslümanlar tarafından "*hatem-i Süleyman*", Yahudi ve Hristiyanlarca da "*Davud yıldızı*" şeklinde isimlendirilmiştir. Canlı yaşamının yaratılışı ve yok oluşunu simgeleyen bu üçgenlerden biri hayatın olumlu yönlerini diğeri de olumsuz yönlerini ifade etmektedir. Kısacası doğu kültüründe yaşam-ölüm, iyi-kötü, güzel-çirkin veya kadın-erkek gibi zıtlıkları temsil etmektedir²⁰. İslâm inancına "*Kıyametten önce yer altından elinde Süleyman'ın mührü ve Musa'nın asası olduğu halde bir dabbe çıkacak ve asasıyla Müslümanların yüzünü aydınlatacak, mührüyle kâfirlerin yüzünü mühürleyecektir*" mealindeki hadis dolayısıyla girdiği kabul edilmektedir²¹. İslâmî dönemlerde yaşam-ölüm gibi zıtlıkları vurgulamak ve hayattan göçü ifade etmek için mezar taşlarına nakşedilen ve Bingöl il sınırları içerisinde şu ana kadar tespit edilebilen tek mührü Süleymanî örneğine Adaklı ilçesine bağlı Temran/Bağlarpınar Köyü'nde tesadüf edilmektedir.

Mührü Süleymanî şeklinin bulunduğu mezar taşı Muhammed Bey'in inşa etmiş olduğu caminin ön ve arka tarafındaki mezar taşlarının ayak ucu taşı, lahit ve baş ucu taşlarında yer almaktadır. Öncelikle camiinin önünde bulunan ve baş ucu yani şahidesinin yerinde olmadığı mezarın ayak ucu taşında ve lahinde mührü Süleymanî sembolü kullanılmıştır. Mezar taşlarının

17 Baş, *a.g.m.*, s. 399.

18 Canan Hanoğlu, *Erzurum Merkez'de Cami Hazirelerinde Bulunan XVIII.-XIX. YY. Mezar Taşları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2006, s. 31.

19 Hanoğlu, *a.g.e.*, s. 31.

20 İskender Pala, "Mühr-i Süleymanî", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, s.524.

21 İskender Pala, "Mühr-i Süleymanî", *DİA*, XXXI, 524.

ayak ucu taşlarının genellikle tezyinatsız olduğu²² ifade edilmesine rağmen hazirede bulunan mezar taşlarının üzerindeki semboller bunun aksinin de olabileceğini göstermektedir.

Camiinin ön tarafında bulunan bu mezar taşlarındaki sembollerin yanı sıra arka tarafta bulunan ve Muhammed Bey'in halilesi Pakize (Emine) Hanım'a ait olduğu anlaşılan 1218 (1803-1804) tarihli mezar taşının şahidesinde de mührü Süleymanî sembolünün kullanıldığı görülmektedir. Kartuşlar içine yazılan satırlardaki bilgilerin yanı sıra şahidenin uç kısmının yanlardan ve üstten dilimli kemer şeklinde yapıldığı, ayrıca kartuşların dışında bulunan alanlarda ise spiral yaprakların yer aldığı görülmektedir. Aynı yerde bulunan Musa Ağa'ya ait olduğu anlaşılan 1227 (1812-1813) tarihli başka bir mezarın şahidesinin iç tarafında ise dairevi bir süsleme motifi içerisine nakşedilen mührü Süleymanî sembolü kullanılmıştır. Bunların yanı sıra mührü Süleymanî içerisine güneş şualarını tasvir eden şekiller de yerleştirilmiştir.

2.1.2. Bitki ve Ağaç Motifleri

Servi, palmiye, hurma, sedir ve lale motifi, ağaçlar, yapraklar mezar taşlarında bitkisel süs tezyinatından üç şey göze çarpmaktadır. Yemiş olarak ayva, nar ve incir; çiçeklerden de lale, karanfil, gül, sümbül, kadife çiçeği, narçiçeği, hanımel, armut, kiraz, haşhaş çiçeği kullanılmıştır. Bunların yanı sıra tek veya çift adet servi ağaçları (tek veya iki adet), stilize ağaçlar (geometrik formlardan oluşturulmuş), üç, dört, beş, altı, sekiz ve on iki yapraklı çiçekler, vazodan çıkan çiçekler, dallar, yapraklar ve hayat ağacı, üzüm salkımları, çiçek açmış bahar dalları mezar taşları üzerinde bitkisel motiflerdir. Bu tarz süslemelere mezar taşlarında yer verilmesinin sebebi; insanların istirahatgâhlarını cennet bahçelerine benzetme gayreti veya İslâm inancında bitki yetiştirmenin ehemmiyetinden kaynaklanıyor olmalıdır²³. Servi ağacı, gül, yaprak, vazo içerisinde çiçek ve ağaç, palmiye ağaçları ve spiral yapraklar gibi motiflere Muhammed Bey Camii haziresinde sıklıkla rastlanmaktadır.

2.1.3. Şiirler

Şüphesiz Muhammed Bey mezarlığının en önemli hususiyetlerinden biri de mezarlığın arka kısmında bulunan bazı mezar taşlarının sandukalarında yani lahitlerinde şiirlere yer verilmesidir. Rivayete göre Muhammed Bey amcazadeleri İsmail b. İbrahim, İbrahim b. İsmail, Eyüb Bey, Hasan Bey b. Eyüb Beyleri Temran'a davet etmiş ve üç günlük ziyafetten sonra onları öldürtmüştür. Hazirede bulunan üzerinde şiirler bulunan mezarların bu beylere ait olduğu görülmektedir²⁴.

22 Bozkurt, "Mezarlık", *DİA*, XXIX, 521.

23 Hanoğlu, *a.g.e.*, s. 30.

24 Yiğitbaş, *a.g.e.*, s. 64.

2.2.Muhammed Bey Camii Önünde Bulunan Mezar Taşları

Temran Köyü Haziresinden Genel Bir Görünüm (Camii Önü)

2.2.1.Muhammed Bey'in Halilesi Esmâ Hanım (Camii Önü)

E sma Hanım'a Ait Başucu Taşının Dış Yüzü

E sma Hanım'a Ait Başucu Taşının İç Yüzü

Mezar taşının Şahidesindeki Bilgiler

Yâ Allah
Hüve'l-Mu'in
Ya Ğaffâr Ya Allah
Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
El-Merhûm el-Mağfûr el-Muhtac
İla Rahmeti Rabbihi'l-ğafûr
Muhammed Bey'in Halilesi Esmâ Hânım
Bint Muhammed Bey ruhiçûn el-Fâtiha
Sene 1273 (1856-1857)

Esmâ Hanım' a Ait Ayak Ucu Taşının İç Yüzü

Esmâ Hanım' a Ait Ayak Ucu Taşının Dış Yüzü

2.2.2. Başucu Taşı Bulunmayan Bir Mezarın Ayak Ucu Taşı (Camii Önü)

Ayak Ucu Taşının Dış Yüzü

Ayak Ucu Taşının İç Yüzü

Sanduka Üzerinde Bulunan Mührü Süleymani
Servi Ağacı ve Yaprak Motifleri

Şahidesi Bulunmayan Mezarın Sandukasının Dış Yüzeyinde Yer Alan Şua, Çarşaflek, Yaprak ve Servi Ağacı Motifleri

2.2.3.Feyzullah Bey b. Muhammed Bey'in Mezarı (Cami Önü)

Baş Ucu Taşının Dış Yüzü

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
El-Merhûm el-Mağfûr el-Muhtâc
İla Rahmeti Rabbihi'l-ğafûr es-Seyyid
Feyzullah Bey b. Mehmed Bey
Ruhîçun el-Fâtîha
Sene 1228 (1813)

Baş Ucu Taşının İç Yüzü

Feyzullah Bey'in Mezarının Baş Ucu Taşının İç Yüzünde Bulunan Şiir

Kâbi Feyzullah'a bir lutfidub
Rahmetinle kıl münevver Ya İlahi
Böylesine nur Emirin kulunu
Münevver idub Cümle mülkier kalmadı ah
Gelmedi Ohlar Didu Vehbi Bazih
.....

Feyzullah Bey'in Mezarının Ayak Ucu Taşının İç Yüzü
Mührü Süleymani, Bitki Motifleri ve Şua Motifi

Feyzullah Bey'e Ait Mezarın Sandukası Üzerinde Bulunan Mührü Süleymani, Şua,
Servî Ağaçları, Yaprak ve Geometrik Motifler

2.2.4.Şahidesi ve Ayak Ucu Taşı Bulunmayan Başka Bir Mezar

Sanduka Üzerinde Bulunan Servî Ağacı, Şua ve Dairesel Motifler

2.2.5.Safiye Hanım'ın Mezarı

Safiye Hanım'ın Mezarından Genel Görünüm

Safiye Hanım'a Ait Baş Ucu Taşı

Hüve'l-Halâku'l-Bâki
El-Merhûm el-Magfir el-Muhtâk
İla Rahmeti Rabbi'l-Gafûr
Safiye Hanım bint Zeynel
Ağa Ruhiçin el-Fâthâ
Sene 1250 (1834-1835)

Safiye Hanım'ın Başucu Taşının İç Yüzünde Bulunan Şua Motifi

Safiye Hanım'ın Mezarının Sandukası Üzerindeki Yaprak, Mührü Süleymani ve Servi Ağacı Motifleri

Safiye Hanım'a Ait Üzerinde Mührü Süleymani, Servi Ağacı, Yaprak ve Dairesi Motiflerin Yer Aldığı Mezar Sandukasının Yandan Görünümü

2.2.6 Baş Ucu Taşı Eksik Bir Mezar

1274 Tarihli, şahidesi Bulunmayan ve Sandukası Üzerinde şua, Yıldız ve Vazo İçerisinde Çiçek Motiflerinin Yer Aldığı Farlı Bir Mezar Taşı

1274 Tarihli Mezarın Ayak Ucu Taşının İç Yüzündeki Desenler

2.3.Muhammed Bey Camii'nin Arka Tarafında Bulunan Mezar Taşları

Muhammed Bey Camii haziresinin arka tarafında bulunan mezarlıkta tespit edebildiğimiz kadarıyla yirmi altı adet mezar bulunmaktadır. Bunlardan dört tanesinin çocuklara ait olduğu ve beş tanesinin üzerinde de şiirlerin yer aldığı görölmektedir.

2.3.1. Pakize Hanım (Emine Hanım)

Pakize Hanım'ın 1218 Tarihli Mezarından Genel Görünüm

Pakize Hanım'a Ait Mezarın Baş Ucu Tap

Hüve'l-Mu'in
Ya Gafir Ya Allah
Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
Muhammed Bey'in Halîsesi Pakize
Pakize Hanım Kubura rahmet dileriz sad-bezar
Fatiha okur bağışlarız fakirün ruhuna
Şu'l mezarınun tağna ibretle kılalar nazar
Tahiri kıl 'ata Ya Rabbu Semku'l-'Uyüb
Cenneti'l-Me'va makamun hem-demim huri cinân
Sene 1218 (1803-1804)

2.3.2. Musa Ağa

Musa Ağa'nın Mezarının Baş Ucu Taşının İç Yüzü

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
E'l-Merhum el-Mağfir
E'l-Muhtaç İla rahmeti Rabbihî'l-Ğafür
Musa Ağa Rüştiğin
E'l-Fâtiha sene 1227 (1812-1813)

Musa Aĝa'nın Mezarının Baş Ucu Taşının Dış Yüzünde Buhanan Aĝaç Motifleri ve Mihrü Süleymani

2.3.3. Muhammed Aĝa b. Halil Aĝa

Muhammed Aĝa b. Halil Aĝa'nın Mezarı

Muhammed Aĝa'nın Baş Ucu Taşı

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
El-Merhûm el-Majfîr
El-Muhtâc ila rahmeti Rabbihi
El-Gâfir Muhammed Aĝa b.
Halil Aĝa Ruhiyûn el-Fâthâ
Sene 1257 (1841-1842)

2.3.3.1. Muhammed Ağa'nın Mezarının Sandukasında Yer Alan Şiir Sandukanın Güney Yüzü:

Sağdan sola birinci satır: Derdimden mücrimim, dergahına gelam Ya Resul, sa-
ilâm muhtacunam, ihsana gelam Ya Resul

Sağdan sola ikinci satır: Lane-i cismim henüz halk itmeden Rabbu'l-'Ala merg-i
hassımız oldi müştaki Muhammed Mustafa

Sandukanın Kuzey Yüzü:

Sağdan sola birinci satır: Ruhum çıkar efaliyle bütün mülkü cihandan bu maka-
mı ziyaret ile soranlara selam olsun

Sağdan sola ikinci satır: O gün dünya fânî olur derdin yükünden (?) dostlar mey-
yit namazımı kılanlara selâm olsun

2.3.4. Hüseyin Bey b. Eyüb Bey

Hüseyin Bey'e Ait Mezarının Başucu Taşı

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
El-Merhûm el-Mağfir
El-Muhtâç ıla Rahmeti Rabbûn'l-ğafîr
Hasan Bey b. Eyüb Bey Ruhiçün
El-Fâcha sene 1236 (1820-1821)

2.3.4.1. Hüseyin Bey'e Ait Mezarın Sandukasında Bulunan Şiir

Sağdan sola birinci satır: Bilirdik bu dünya bize vefâ etmez, Sabiydim itmedim isyan geçanlar yarına bakmaz, Bize sebep olan Ya Rabb Cihanda Gülmeye Her dem.

Sağdan sola ikinci satır: Geri kanaların evlâdı başına gele her-dem, İlahi na-murad olub cihandan nu-civân gittim, Ki ukbada muradım vir, idhal eyle cennetine ya Rab ben şehit oldum²⁵

2.3.5. Eyüb Ağa

Eyüb Ağa'nın Mezarına Ait Baş Ucu Taşı

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
El çekub dâru bekâdan
Kâim ahirân murad
Rahmetinle yaz Ağa Eyüb
Kul un Rabbu's-Semâ
El-Fâiha sene 1236 (1820-1821)

2.3.6. İbrahim b. İsmail

İbrahim Bey'in Mezarına Ait Baş Ucu Taşı

25 Yiğitbaş, *a.g.e.*, s. 62-63. İlgili sayfalarda Yiğitbaş tarafından Hasan Bey b. Eyüb Bey olarak verilen isim tarafımızdan Hüseyin Bey b. Eyüb Bey şeklinde okunmuştur.

2.3.6.1. İbrahim Bey'in Mezarının Sandukasındaki Şiir

Sağdan sola birinci satır: Gelenler hep sabi geldi, gidenlerden haber gelemiz. Aceb ne sırrı hikmettir, gelen durmaz giden gelmez.

Sağdan sola ikinci satır: Kapısı yok çıkam bakam, bacası yok od yakam, ikinci dünyaya bakam şefa'at Ya Resulallah

2.3.7. İsmail b. İbrahim

İsmail Bey'in Mezarına Ait Baş Ucu Taşı

2.3.7.1. İsmail Bey b. İbrahim Bey'in Mezar Sandukasındaki Şiir Sandukanın Güney Yüzü:

Sağdan sola birinci satır: El çekub daru fenadan itdim bekaya rihleti, geride koydum neyim var mal-ı mülk-ü devleti

Sağdan sola ikinci satır: Kim gelub kabrim ziyaret eyleyen ihvanımız, okusunlar ruhum için seb'u'l-mesâni

Sandukanın Kuzey Yüzü:

Sağdan sola birinci satır: Ziyaretgâh-ı Uşşaka bunun gibi makam olmaz kimi gelur kimi gider kimesneye mekân olmaz.

Sağdan sola ikinci satır: Ecel kasabından kimse halas olmaz bıçağından, ne kadar kahraman olsan kapar bir gün kuşağından.

2.3.8. Meryem Hanım

Mağadlah Yâ Hannân
Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
El-Merhûm el-Magfir
El-Mubrik: ila Rahmeti
Rabbu'l-Gafir Masrûmly
Müddi Efendi
Hallesi Meryem Hanım
Bint Mehmed Bey rubuçum
El-Fânha sene 1340 (1933)

Meryem Hanım'a Ait Baş Ücu Taşı

2.3.8.1. Meryem Hanım'a Ait Mezarın Sandukasındaki Şiir

Sağdan sola birinci satır: El çekub dâr-ı fenadan kıldı ahireti murad

Sağdan sola ikinci satır: Ya Rab şad eyle Meryem kulun şefaati Ya Resulallah

2.3.9. Mûntehâ Hanım

Mûntehâ Hanım'a Ait Mezarın Baş Ucu Taşı

Ya Allah
 Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
 El-Merhûm el-mağfûr el-muhtâç
 İla rahmet-i Rabbihî'l-gafûr
 Mûntehâ Hanım bint Eyüb Bey
 Ruhiçun Fâtiha
 Sene 1279 (1862-1863)

Sonuç

Muhammed Bey Camii haziresinde tespit edilebilen yaklaşık otuza yakın mezar taşının Yazıcılar ailesine ait oldukları anlaşılmaktadır. Hazirede bulunan en eski mezar taşı 1218 (1803-1804) tarihli Muhammed Bey'in halilesi yani eşi Pakize Hanım'a aittir. Yiğitbaş tarafından Muhammed Bey'in eşinin adı Emine şeklinde verilmesine rağmen mezar taşından Pakize olduğu tespit edilmiştir. Muhammed Bey Camii'nin arka tarafında bulunan bu mezarın önemli hususiyetleri ihtiva ettiği de müşahade edilmektedir. Nitekim dikdörtgen şekilli bir baş ucu taşına sahip olup, uç kısımlarının da kemerli olduğu, mezar taşındaki yazıların da kartuşlar içerisine yazıldığı görülmektedir. Kartuşların yan taraflarında da spiral yapraklar ve şahidenin alt kısımlarında da mührü Süleymani motifleri kullanılmıştır.

Camii haziresinde Musa Ağa (1227/1812-1813), Feyzullah Bey (1228/1813), Eyüb Bey (1236/1820-1821), İbrahim Bey (1236/1820-1821), İsmail Bey (1236/1820-1821), Hüseyin Bey (1236/1820-1821), Safiye Hanım (1250/1834-1835), Muhammed Ağa b. Halil (1257/1841-1842), Esmâ Hanım (1273/1856-1857), Mûntehâ Hanım (1279/1862-1863) ve Meryem Hanım (1349/1933) gibi önemli şahsiyetlerin mezarları bulunmaktadır. Bu mezarlara ait şahide ve sandukalar üzerinde Bingöl ilinde şu ana kadar pek rastlayamadığımız tarzda motif ve şekiller ile birlikte önemli şiirler bulunmaktadır.

Kaynakça

- Baş, Y. (2013). "Kiğı Livası Beyi Mehmed Bey", *III, Bingöl Sempozyumu (17-19 Aralık 2010)*, Bingöl Üniversitesi Yayınları Ankara, s. 393-400.
- Bozkurt, N. (2004). "Mezarlık", *DİA*, Ankara, XXIX, s. 519-522.
- Hanoğlu, C. (2006). *Erzurum Merkez'de Cami Hazirelerinde Bulunan XVIII.-XIX. YY. Mezar Taşları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Karamağaralı, B. (1972). *Ahlat Mezartaşları*, Ankara.
- Pala, İ. (2006). "Mühr-i Süleymani", *DİA*, İstanbul, XXXI, s.524-526.
- Pektaş, K. (2001). *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Ankara.
- Uluçam, A. (2000). *Eski Erciş-Çelebibaşı Mezarlığı ve Mezartaşları*, Ankara.
- Yiğıtbaş, M. S. (1950) *Kiğı*, İstanbul.

